

Levelezés. — Korrespondenz.

HEYDER RICHARD úr Rochlitzból (Szászország) a következő hangulatos levelet intézte Intézetünk vezetőjéhez:

„Igen tisztelt Uram!

Néhány hete, hogy az önök Magyarországnán átutaztam és a sok benyomás arra indit, hogy Önnek, uram, némelyekről rövid jelentést küldjek azokról, a mik Önnek nem újak, de mégis érdekesekek.

Mint ZIMMERMANN RUDOLF úr kísérője, ki előbb utazott el, kirándultam Szebenből a Czibin hegységbe, a hol azonban a gonosz idő okából csak erős köszvényt szereztem, annyira, hogy vissza kellett térnem és le kellett mondanom a Dobrudsába tervezett kirándulásról. De azért szép számú, nekem új madárfajt figyelhettem meg, mint: a bajszos sármányt, az örvös légykapót, a mogyorószajkót, a havasi pityert, az örvösrigót, a havasi szürkebegyet stb. De sasokhoz, keselyűkhöz, hollókhöz nem volt szerencsém.

Feledhetetlen az a napom, május 23-ika, a melyet a Czibin mellékén töltöttem. Ez a pompás vadvíz völgy, szegve magas sziklafalakkal, egész hosszában, a mennyire bejártam, mélyen a lomberdő szintáján vonul; de a sziklafalak felső gerinczén már sok fenyő áll. Zúgva rohan a kristályos habzó víz a eslámpala tömbökön át a völgyben, helyenként szép zuhatagokat alkotva. A partok üde zöldben ragyogtak; a barátka poszáta és az ökörszem azon erőlködtek, hogy a vizek zúgását énekükkel legyőzzék. Egy hegyi billegető vízellenében repült, egy vizirigó mártogatva ült egy kövön. E valóban nagyszerű táj láttára élénken emlékeztem vissza a százsesei „Svájczra“; mint ott, úgy itt is egy kanyarodáson hirtelen megjelent egy vándorsó-

Herr RICHARD HEYDER aus Rochlitz (Sachsen) richtete an den Leiter unseres Institutes folgenden Brief:

„Hochgeehrter Herr!

Vor einigen Wochen bin ich durch Ihr Ungarn gefahren und die zahlreich gesammelten Eindrücke veranlassen mich, Ihnen kurz einiges zu berichten, das Ihnen zwar nicht neu, aber doch von Interesse sein dürfte.

Als Begleiter des Herrn RUD. ZIMMERMANN, der mir vorausgefahren war, habe ich von Hermannstadt aus eine Exkursion in das Czibiner Gebirge mitgemacht, mir dort aber bei schlechter Witterung einen nachdrücklichen Rheumatismus geholt, so dass ich umkehren musste und einen geplanten Ausflug in die Dobrudscha - zu meinem Leidwesen natürlich - nicht mit ausführen konnte. Eine ganze Anzahl mir neuer Vogelarten konnte ich beobachten: Zippammer, Halsbandfliegenfänger, Tannenbäher, Wasserpieper, Ringdrossel, Alpenbrammelle usw. Mit Adlern, Geiern, Kolkraben hatte ich indessen kein Glück.

Unvergesslich wird mir ein Tag bleiben, der 23. Mai, an dem ich eine Exkursion längs des Czibinflusses ausführte. Dieses prachtvolle Wildbachtal, von hohen Felspartien umsäumt, liegt in der ganzen Ausdehnung, in der ich es besuchte, tief unten im Laubholzgebiet, doch stehen auf den oberen Felszinnen schon viele Fichten. Rauschend und schäumend stürzten die klaren Fluten dieses Wassers über Blöcke aus Glimmerschiefer hinab zutal, zuweilen schöne Wasserfälle bildend. Die Ufer prangten im saftigsten Grün, Sylvia atricapilla und Troglodytes troglodytes suchten durch ihre schmetternden Weisen das Donnern des Wassers zu übertönen. Eine Motacilla boarula flog flugs aufwärts und eine Cinclus cinclus sass wippend auf einem Stein. Beim Anblick dieser wahrhaft grossartigen Scenerie wurde ich lebhaft erinnert an einzelne Stellen der sächs.-böhmischen Schweiz; wie dort, so erschien auch hier, plötzlich um einen Fels biegend, ein Falco peregrinus, um dann für längere Zeit auf einer dünnen, weit seitwärts in die Schlucht geneigten Birke aufzubauen-

lyon, hogy azután egy száraz, messze a szakadékba nyúló nyirfára felüljön. Egy durván összetakolt padról sokáig néztem a tagbaszakadt ficzkót, a mint tollászkodott és azután elpihent. Szemem a padra tévedt, hol sok név között nagy betűkkel, mélyen bevésve CZYNK EDE neve olvasható. Semmi kétség, hogy ez a tizenkét évvel ezelőtt elhunyt CZYNK EDE, fogarasi ornithologus emléke.

Mély tisztelettel és alázattal maradtam a t. Magyar Ornithologiai Központnak híve
Rochlitz, 1911 június 18-án.

RICHARD HEYDER."

men. Von einer roh zusammengefügten Bank aus, die zufällig im Grund stand, sah ich lange dem vierschrötigen Gesellen zu, wie er sich putzte und dann behäbig der Ruhe pflegte. Mein Blick fiel auf die Bank und neben vielen anderen Namen las ich „E. v. CZYNK“, in grossen Lettern tief eingegraben ins weiche Holz den Namen des bekannten Ornithologen aus Fogaras!

Ich zweifle nicht daran, dass dieses Erinnerungszeichen wirklich von dem vor 12 Jahren verstorbenen EDUARD v. CZYNK herrührt.

Mit den besten Grüssen und Wünschen für die U. O. C. zeichnet hochachtungsvoll und ergebenst

Rochlitz, den 18 Juni 1911.

RICHARD HEYDER."

A Magyar Földrajzi Társaság Alföldi Bizottsága ornithologiai ter- vezetének vázлата.

Írta HERMAN OTTÓ.

A Nagy Alföld kutatása.

A Magyar Földrajzi Társaság kebelében LÓCZY L. és CHOLNOKY J. egyetemi tanárok vezetése alatt évekkel ezelőtt bizottság alakult, mely a Balaton és közvetlen környékének természetrajzi, történeti és néprajzi átkutatását tűzte ki feladatául. Ez a kutatás be van fejezve, legfontosabb eredményei közölve vannak. Ugyanez a bizottság kiegészített alakban arra alakult, hogy a magyar Alföldet vegye elő. Minthogy a földadat ornithologiai része több erőt és anyagot igényel, mint a mennyi a bizottságnak rendelkezésére áll s minthogy ez a munkálat összeesik a Kir. M. Ornith. Központéval, a bizottság vezetősége ehhez fordult.

A Kir. M. Ornith. Központ a m. kir. Földmív. Miniszterium beleegyezése alapján (1911. évi 15098/XI. 3. szám) vállalta is a földadatot, megállapította a programot, és SCHENK JAKAB adjunktus azonnal elővette a Pest megyében levő *dabas-űrbbői* futóhomok-homokos erdő szikes és mocsaras területet.

A következőkben adjuk az általános és részletes tervet és az első munkálatra vonatkozó jelentést.

A Magyar Földrajzi Társaság Alföldi Bizottsága ornithologiai tervezetének vázлата.

Az Alföldi Bizottság 1911. évi közgyűlésén benyújtotta HERMAN OTTÓ a Kir. M. O. K. igazgatója.

Az Alföld ornithographiájának oly tüzetes megállapításában, a mely a többi munkálat kereteihez illő legyen, a következő menetet kellene követni:

1. Tekintettel a történeti időben lefolyt és még folyó átalakulásra, a mely különösen a

Skizze des ornithologischen Arbeitsplanes der Alföld-Kommission der Ung. Geographischen Gesellschaft.

VON OTTO HERMAN.

Die Durchforschung des ungar. Tieflandes.

Vor Jahren bildete sich im Schosse der Ung. Geographischen Gesellschaft unter Leitung der Universitätsprofessoren L. v. LÓCZY und E. v. CHOLNOKY eine Kommission, welche sich die naturgeschichtliche, historische und ethnographische Durchforschung des Balatonsees und seiner engeren Umgebung zum Ziel steckte. Die Durchforschung ist beendet und ihre wichtigsten Resultate sind publiziert. Diese Kommission konstituierte sich nun in ergänzter Form, um das ungarische Tiefland — Alföld — vorzunehmen. Da der ornithologische Teil der Aufgabe mehr Kräfte und Mittel erfordert, als solche der Kommission zur Verfügung stehen und die Arbeit mit jener der Königl. Ungarischen Ornithologischen Centrale zusammenfällt, wendete sich die Leitung der Kommission an dieselbe.

Die Königl. Ungarische Ornithologische Centrale hat mit Bewilligung des königl. ungarischen Ministeriums für Ackerbau (Zahl 15,098/XI. 3. vom Jahre 1911) die Aufgabe übernommen, ihr Programm festgestellt und Herr Adjunkt JAKOB SCHENK hat sofort die Flugsand-, Sandwaldung-, Saliter- und Sumpfkompexe von *Dabas-Úrbő* im Pester Komitat vorgenommen.

In folgendem geben wir den Hauptplan, den Detailplan und den Bericht über die erste Arbeit.

Skizze des ornithologischen Arbeitsplanes der Alföld-Kommission der Ungarischen Geographischen Gesellschaft.

Eingereicht in der Generalversammlung der Alföld-Kommission vom Jahre 1911 von OTTO HERMAN, Direktor der Königl. U. O. C.

Bezüglich eingehender Feststellung einer Ornithographie des Alföld, welche dem Rahmen der anderen Arbeiten würdig zu sein hat, müsste folgender Gang innegehalten werden:

1. Mit Hinsicht auf die in historischer Zeit vor sich gegangenen und noch vor sich gehen-

vizrajz tekintetben történt s az egész faunát, különösképpen pedig a madárvilágot jelentékenyen átalakította, a dolog természeténél fogva is a történeti vázlat elkerülhetetlen. A vázlat forrásai azok a régi munkák, a melyek az ornithológiára nézve is nyilatkoznak, nem kevésbé mindazok a jegyzőkönyvek és adatok, a melyek a törvényhatóságok irattáraiban találhatók s a tömeges tartózkodásra, fészkelésre, hasznosításra (tojásszedés) vonatkoznak.

2. Magának az ornisznak felvétele a status praesens alapján volna végzendő, még pedig a relative legszilárdabb alapon, t. i. a fészkelő fajok megállapítása, másodsorban az előfordulások és e mellett a vonulás jelenségei. Az alapmunkákat ennél fogva faunisztikai jellegű lenne, t. i. megállapítása és az állandóan ott tartózkodó, a rendszeren ott fészkelő és az éppen csak megjelenő fajok szisztematikus elősorolása, felszerelve a teljes irodalmi források kimutatásával.

3. Az ornithophaenologiai rész tanulmányozása és kifejtése abban leli legfőbb indokát, hogy először az Alföld egy határozott jellegű terület, a melyen a madárphaenologiai viszonyok sokszorosan az északi szélesség és keleti hosszúságtól függetlenül is nyilatkoznak, a mely jelenségnek még különös nyomatékot az is kölcsönöz, hogy az ország nyugati részén fekvő úgynevezett Kis Alföldnek jelenségei a Nagy Alföldével kongruensek. A megállapítások azért is nagy tudományos értékkel bírnak, mert az országon kívül létező alföldekkel az összefüggés vagy ellenkezője csak ezen az úton állapítható meg.

4. Területileg véve rendkívül fontos a még meglevő homokterületek, különösen a Deliblat orniszanak és mozgalmainak megállapítása, továbbá a még meglevő szikes területeké, a melyek ornithologiai tekintetben is már eddigi ismereteink szerint sok sajátossággal bírnak.

5. A végrehajtás tekintetében a legfőbb feltételek a következők volnának:

a) Az eredmények központosítása egy helyen, pl. a Kir. M. O. K.-ban, hogy azok

den Umwäzungen, welche besonders in der Hydrographie geschahen und die ganze Fauna, besonders aber die Ornis bedeutend umgestaltet, ist eine historische Skizze naturgemäss unerlässlich. Die Quellen dieser Skizze bilden jene alten Schriften, welche auch auf die Ornithologie Bezug nehmen, nichtsdestoweniger auch jene Protokolle und Daten, welche in den Archiven der Behörden zu finden sind und sich auf das massenhafte Vorkommen, Nisten und Ausnützen (Eiersammeln) beziehen.

2. Die Aufnahme der Ornis wäre auf Grund des status praesens vorzunehmen und zwar als relativ sicherste Grundlage, die Bestimmung der Brutvögel, in zweiter Linie das Bestimmen des Vorkommens und der Zugerscheinungen. Die Grundarbeit hätte demnach faunistischen Charakter und wäre eine systematische Aufzählung der ständig vorkommenden, der regelmässig brütenden und eben nur vorkommenden Arten, begleitet mit dem Ausweise sämtlicher literarischen Quellen.

3. Studium und Ausbildung des ornithophaenologischen Teiles finden darin ihre grosse Berechtigung, dass das Alföld ein Gebiet von bestimmtem Charakter ist, in welchem sich die ornithophaenologischen Verhältnisse vielfach unabhängig von dem Einflusse der nördlichen Breite und östlichen Länge offenbaren, welcher Erscheinung auch noch das einen besonderen Nachdruck verleiht, dass diese Erscheinungen mit jenen des kleinen Alföld, welches an der Westgrenze Ungarns gelagert ist, kongruent sind. Diese Bestimmungen haben auch deshalb grossen wissenschaftlichen Wert, weil die Zusammengehörigkeit mit den ausländischen Tiefebene, oder das Entgegengesetzte nur auf diesem Wege bestimmt werden kann.

4. Spezielle Gebiete betreffend wäre es ausserordentlich wichtig die noch existierenden Sandgebiete, namentlich die Ornis der Deliblat und deren Bewegungen zu bestimmen, ausserdem die noch vorhandenen Salitergebiete zur erforschen, welche in ornithologischer Hinsicht schon laut unserer derzeitigen Kenntnis viele Eigentümlichkeiten aufweisen.

5. Bezüglich der Durchführung wären die hauptsächlichsten Bedingungen die folgenden:

a) Zentralisierung der Resultate an einer Stelle, z. B. in der Königl. U. O. C., damit

szorosán meghatározhatók legyenek és majdan a földolgozónak rendelkezésére álljanak.

b) Mithogy nincs kilátás arra, hogy nagyobb arányú speciális kiküldetések költsége rendelkezésre álljon, meg kellene maradni annál a fölvetett eszménél, hogy minden intézet, a melynek gyűjteményeiben az ornithologia is gondozás tárgya, ezentúl bizonyos időn át gyűjtőit az Alföldre küldje s a kirándulások eredményét a Kir. M. O. K.-al közölje, legfőképpen áll ez pedig a Kir. M. O. K. kiküldötteire és ugyanez intézet megfigyelő apparátusára nézve is. Magának a Magyar Földrajzi Társaság Alföldi Bizottságának gondoskodni kellene arról, hogy a kutatásra kiszálló szakemberek az illetékes Minisztériumtól külön-külön kutatási engedélyt kapjanak, vagy kapjon általánosan engedélyt a Kir. M. O. K., ki a miniszteri engedélyre hivatkozva, a kutatókat látja el engedélylyel, illetőleg igazolvánnyal. Ugyanez állana a fegyverengedélyre nézve is. Mindazt, a mi a speciális felszereléshez szükséges, a Kir. M. O. K. állítaná ki, kivéven a fegyvereket, a melyekre nézve csak megokolt esetben történnék külön intézkedés.

6. A mennyiben a gyűjtött anyag alkalmas volna, az befogadtatnék a Kir. M. O. K., esetleg más intézetek gyűjteményeibe és ebben rejlenék megokolása annak, hogy ezek az intézetek saját dotációjukból is járuljanak a kiküldetések költségeinek fedezéséhez. A többiekre nézve magának a bizottságnak kellene gondoskodnia arról, hogy a fontosabb területek speciális kutatásához szükséges kisebb-nagyobb költségek fedezetet nyerjenek. Külön megjegyzendő, hogy itt a gyűjteményekbe fölvehető tudományos anyag jön tekintetbe.

7. A mi a kutatókat illeti, nagy sajnálattal kell jelentenem, hogy CHERNELHÁZI CHERNEL ISTVÁN úr, a ki mint teljesen független ember, eddig nagy mozgékonytágot fejtett ki, mondjuk egyelőre, kijelentette, hogy másnemű elodázhatlan elfoglaltság miatt a munkálatban

dieselben genau bestimmt werden können, behufs Benützung seitens des zukünftigen Bearbeiters.

b) Indem keine Aussicht vorhanden ist, dass die Mittel für grösser angelegte spezielle Expeditionen zur Verfügung stehen werden, sollte man bei dem schon aufgeworfenen Gedanken verbleiben, dass jedes Institut, in dessen Sammlungen auch die Ornithologie gepflegt wird, in Zukunft seine Sammler in das Alföld entsende und das Resultat der Exkursionen der Königl. U. O. C. mitteile, hauptsächlich aber besteht dies für die Entsendeten der K. U. O. C. und für den Beobachtungs-Apparat dieses Institutes. Die Alföld-Kommission der Ungarischen Geographischen Gesellschaft hätte dafür zu sorgen, dass die behufs Forschungen entsendeten Fachmänner von den betreffenden Ministerien Forschungs-Bewilligungen erhalten, oder aber dass der Königl. U. O. C. eine Universal-Bewilligung erteilt werde, welche dann mit Berufung auf die ministerielle Bewilligung die Forscher mit Bewilligungen resp. Legitimationen versieht. Dasselbe wäre auch für die Erteilung der Waffenbewilligungen gültig. Alles, was zur speziellen Ausrüstung notwendig ist, würde die Königl. U. O. C. bestreiten, mit Ausnahme der Waffen, für welche nur in begründeten Fällen besondere Veranstaltungen getroffen werden könnten.

6. Im Falle das gesammelte Materiale entsprechend wäre, würde dasselbe den Sammlungen der Königl. U. O. C. oder eventuell anderen Instituten einverleibt werden, und darin wäre der Umstand begründet, dass diese Institute auch ihre eigene Dotation für die Kosten der Entsendungen verwenden. Für die übrigen müsste die Kommission selbst dafür sorgen, dass die zur speziellen Durchforschung der wichtigeren Gebiete notwendigen grösseren oder geringeren Geldmittel vorhanden seien. Besonders zu bemerken ist, dass hier das in die Sammlungen einverleibbare wissenschaftliche Materiale in Betracht kommt.

7. Was die Forscher selbst anbelangt, so muss ich mit Bedauern melden, das STEFAN CHERNEL v. Chernelháza, der als gänzlich unabhängig bisher grosse Rührigkeit bewies, sagen wir vorläufig, infolge anderwärtiger unverschiebbarer Inanspruchnahme an den

részt nem vehet. A Kir. M. O. K. részéről a speciálisabb kiküldetésekben CSÖRGEY TITUS titkár úr és SCHENK JAKAB adjunktus úr, továbbá DR. GRESCHIK JENŐ asszisztens úr készséggel rendelkezésre állanak. A Nemzeti Múzeum részéről DR. FÉNYES DEZSŐ úr jelentette ki készségét. A többiekre nézve a Kir. M. O. K. mindent el fog követni, hogy megfigyelőinek gárdájából különösen azokat nyerve meg, akik az Alföldön, illetőleg annak közelében laknak. Ezeknek felkérését a Kir. M. O. K.-ra kellene bízni. Azt azonban, hogy az Alföld törvényhatóságai és a közigazgatási közegek pártolásra fölkérressenek, a Magyar Földrajzi Társaság Alföldi Bizottságának kellene eszközölnie.

A Kir. M. O. K. igyekezni fog, hogy a kiszemelt és felkért személyi apparátust legalább egy tanácskozás céljából összehozza, megfelelő szervezetet létesítsen és ekkor a tisztelt bizottságnak az egész vállalkozásról tiszta képet nyújtson.

Végezetül álljon még itt, hogy az Alföld madárvilágának tisztán faunisztikus kimutatása már más úton is biztosítva lesz, még pedig azáltal, hogy SCHENK JAKAB a Kir. M. O. K. adjunktusa elvállalta a Kir. Természettudományi Társulat megbízásából, mint a Faunakatalógus szerves részét, a madarak enumerációját, a melyből az Alföldre vonatkozó aránylag könnyű szerrel és mindenkor külön kimutathatók lesznek. De ez csak végső szükségre lesz elégséges, mert a bizottság speciális irányánál fogva az enumeráción kívül a még csak megállapítandó biológiai viszonyok tanulmányozása, tehát az ismeret mélyítése válik főladattá, a mire nézve jelen tervezet az általános útmutatást magában is foglalja.

Arbeiten nicht teilnehmen kann. Seitens der Königl. U. O. C. stehen zum Zwecke spezieller Entsendungen Herr Sekretär TITUS CSÖRGEY, Herr Adjunkt JAKOB SCHENK und Herr Assistent Dr. EUGEN GRESCHIK bereitwilligst zur Verfügung. Seitens des National-Museums meldete sich Herr Dr. DESIDERIUS v. FÉNYES. Bezüglich der übrigen wird die Königl. U. O. C. alles anwenden, um aus ihrer Beobachtergarde diejenigen zu gewinnen, die in dem Alföld oder in dessen Nähe wohnhaft sind. Die Aufforderung derselben wäre der Königl. U. O. C. anheimzustellen. Das Auffordern der Behörden und Verwaltungsorgane jedoch wäre Aufgabe der Alföld-Kommission.

Die Königl. U. O. C. wird trachten, das ausersehene und aufgeforderte Personale wenigstens zu einer Beratung zusammenzubringen, eine entsprechende Organisation herzustellen und dann der geehrten Kommission von dem ganzen Unternehmen ein klares Bild zu geben.

Zum Schlusse sei hier noch bemerkt, dass eine rein faunistische Zusammenstellung der Ornithologie des Alföld auch schon auf einem anderen Wege gesichert ist, und zwar dadurch, dass JAKOB SCHENK, Adjunkt der Königl. U. O. C., von der Königl. Ungarischen Naturwissenschaftlichen Gesellschaft betraut, für den Faunenkatalog Ungarns die Enumeration der Vögel auf sich nahm, aus welcher dann die auf das Alföld bezüglichen sich verhältnismässig leicht separat ausweisen lassen. Doch wäre dies nur für den Notfall genügend, weil der Kommission ihrer speziellen Richtung entsprechend ausser der Enumeration noch die Aufgabe obliegt, die noch später zu bestimmenden biologischen Verhältnisse zu erforschen, d. i. die Kenntnis zu vertiefen, wozu die allgemeine Anleitung schon in dieser Skizze gegeben wird.

Első kutatás.

Tervezet a dabas ürbői homok, homokerdő, szikes mocsárterületek tanulmányozására.

SCHENK JAKAB adjunktustól.

A területről már a XVIII. század közepén emlékezik meg BÉL MÁTYÁS. Madárbősége akkor is esodálatot keltett s így a programot szem előtt tartva, nagyon fontos volna a terület fölvétele a jelenben, még pedig annál is inkább, mert a készülő Duna-Tisza esatorna éppen ezt a vidéket fogja átszelni és részben még ma is meglevő jellegéből kivetkőztetni.

Állandó tanyának, központi fekvésénél fogva, legjobb volna az ürbőpusztai esárda, a honnan a szunyogpusztai, apaji mocsarak, a Szittyó, melyet szintén a lecsapolás fenyeget, a peszéri erdő és a homokterületek legnagyobb része gyalogszerrel is elérhetőek. A esárda teljesen magánosan álló épület a pusztaság közepén, úgy hogy az egész időt a megfigyelésnek és tanulmányozásnak lehet szentelni.

Kiszállás ideje május 12-től kb. június 4-ig. A terület közelségét tekintve már előzőleg is ki lehetne szállani egy-egy napra előzetes tájékozódás szerzése céljából és hogy a vonulási viszonyok legalább valami csekély részben tanulmányozhatóak legyenek.

Első jelentés.

Az Igazgató úrtól az Alföld tudományos kutatására alakult bizottság munkálataiban való részvétel céljából a dabas-ürbői, valamint ezekkel szomszédos mocsaras, szikes és homokos területek madárfaunájának megállapításával megbízván, 1911. évi május hó 14-től június 2-ig bejártam az említett területeket s az itt szerzett tapasztalatokról a következő előzetes jelentést batorokodom be-terjeszteni.

Az alábbi területeken végeztem tanulmányokat:

Aquila XVIII.

Die erste Forschung.

Plan zur Durchforschung des Sand-, Sandwald-, Saliter- und Sumpfbgebietes von Dabas-Ürbö.

Von Adjunkten JAKOB SCHENK.

Das Gebiet wird schon Mitte des XVIII. Jahrhunderts von MATTHIAS BÉL erwähnt. Der Vogelreichtum desselben erregte damals Bewunderung und wäre es daher, das Programm vor Augen haltend, sehr wichtig, das Gebiet im derzeitigen Zustande zu durchforschen, und dies um so mehr, als der projektierte Donau-Tisza-Kanal gerade dieses Gebiet durchschneiden und dasselbe aus dem teilweise noch heute bestehenden Urzustande entrücken wird.

Als ständiges Quartier würde sich ihrer zentralen Lage gemäss die Csárda auf der Ürbö-Pusztá am besten eignen, von wo aus die Sümpfe von Szunyog und Apaj, der ebenfalls von der Entwässerung bedrohte Szittyó-Sumpf, der Peszérer Wald und der grösste Teil der Sandgebiete auch zu Fuss erreichbar sind. Die Csárda steht gänzlich isoliert inmitten der Pusztá, so dass die ganze Zeit dem Studium und der Beobachtung gewidmet werden kann.

Exkursionsdauer vom 12. Mai bis beiläufig 4. Juni. Mit Hinsicht auf die Nähe des Gebietes könnte dasselbe auch schon vor dieser Zeit auf ein-zwei Tage besucht werden behufs vorläufiger Orientierung und damit dem Studium der Zugverhältnisse wenigstens etwas Zeit gewidmet werden könne.

Der erste Bericht.

Vom Herrn Direktor behufs Teilnahme an den Arbeiten der zur wissenschaftlichen Durchforschung des Alföld bestehenden Kommission mit dem Studium der Vogelwelt der Sumpf-, Saliter- und Sandgebiete von Dabas-Ürbö und Umgebung betraut, durchforschte ich vom 14. Mai bis 2. Juni 1911 die erwähnten Gebiete und gebe im folgenden einen vorläufigen Bericht über die hier gesammelten Erfahrungen.

Folgende Gebiete wurden durchforscht:

Ürbő puszta környékén: Sári Nagyviz, borzashegy-i turjány, nagy Szittyó, Apaj puszta szíkesei, Bugyi székek.

Dabas környékén: Peszéri homok és homoktalajú erdőterületek, gyóni Nagyviz és környező homokterületek.

Kunszentmiklós határa: nagy kiterjedésű szíkések és a Laposrét, Pozsáros nevezetű nádas tavak.

Izsák környéken: Csirahomok, Csiraszék, Kolomtó, Orgoványi Nagyrét.

Kutatásaimat az illető birtokos és bérlő urak szíveségéből mindenütt akadálytalanul elvégezhettem, s minthogy elegendő idő is állott a rendelkezésemre, azért a jelzett területek jelenlegi orniszáról meglehetősen teljes képet szerezhettem. Nem akarok elébevágni a későbbi földelőzőnek, azonkívül a gyűjtött anyag tüzetes vizsgálata és osztályozása hosszabb időt igényel s ezért ebben az előzetes jelentésemben csak az általános szempontokat érinthetem. Ide tartozik első sorban az, hogy az említett területek az Alföld jellegzetes madárvilágának megállapítására kiválóan alkalmasak. Bármennyire jellegzetes is ez a madárvilág, azt már most is jelezhetem, hogy kevés kilátásunk van oly madáralakok fölfedezésére, melyek az Alföldre nézve endemikus fajok volnának. A kutatás első sorban csak az egyes földalakulatok jellegzetes orniszámának, valamint a terület sajátosságaiban gyökerező oekológiai viszonyok megállapítására szorítkozhatik. Ez az eredmény már a megfigyelés első idejében jelentkezik, s így az én megfigyeléseim is főleg ezekre a mozzanatokra vonatkoznak. Az egyes területek jellegzetes madaraiként a következőket állapíthattam meg.

Szikes területek: Jellegzetes madáralakok: *Charadrius alexandrinus* és *Glareola pratineola*; más talajon nem fészkelnek.

Rétek és kaszálóok: *Vanellus vanellus*, *Totanus totanus* és *stagnatilis*, *Paroncella pugnax*, *Limosa limosa*, *Spatula clypeata*, *Dafila acuta*, *Anas querquedula*, *Gallinago gallinago*.

Umgebung von Urbő-Puszta: Sári Nagyviz, Sumpf am Borzashegy, grosser Szittyó, Salitergebiete der Puszta Apaj, Salitergebiete von Bugyi.

Umgebung von Dabas: Sand- und Sandwaldgebiete von Peszér, Nagyviz bei Gyón und Sandgebiete in dessen Umgebung.

Gemarkung von Kunszentmiklós: Ausgedehnte Salitergebiete, Rohrteiche Laposrét und Pozsáros.

Umgebung von Izsák: Csirasand, Csirasaliter, Kolomsee, Nagyrét von Orgovány.

Durch Zuvorkommenheit der betreffenden Herren Besitzer und Pächter konnte ich überall unbehelligt meinen Studien obliegen, und da mir auch genügende Zeit zur Verfügung stand, konnte ich vom Stande der derzeitigen Ornithologie ein ziemlich vollständiges Bild erhalten. Da ich dem späteren Bearbeiter nicht antizipieren möchte und auch die eingehende Untersuchung und Einteilung des gesammelten Materials längere Zeit in Anspruch nimmt, so kann ich in diesem vorläufigen Berichte nur ganz allgemeine Gesichtspunkte berühren. Hieher gehört in erster Linie die Erfahrung, dass die erwähnten Gebiete zur Bestimmung der charakteristischen Ornithologie des Alföld hervorragend geeignet sind. So charakteristisch jedoch diese Vogelwelt an und für sich ist, so muss ich schon jetzt betonen, dass sehr wenig Aussicht vorhanden ist, solche Arten zu entdecken, welche als endemische Arten des Alföld gelten könnten. Die Forschung wird sich in erster Linie auf die Bestimmung der charakteristischen Ornithologie der verschiedenen Bodengestaltungen, sowie auf das Studium der durch die Bodenverhältnisse bedingten ökologischen Eigentümlichkeiten beschränken müssen. Dieses Ergebnis lässt sich schon gleich in der ersten Zeit der Beobachtung erkennen und beziehen sich daher meine Studien hauptsächlich auf diese Momente. Als Charaktervögel gewisser Gebiete konnte ich folgende feststellen:

Auf Salitergebieten: *Charadrius alexandrinus* und *Glareola pratineola*: brüten nur auf Saliterboden.

Auf Wiesen und Weidegelände: *Vanellus vanellus*, *Totanus totanus*, *Totanus stagnatilis*, *Paroncella pugnax*, *Limosa limosa*, *Spatula clypeata*, *Dafila acuta*, *Anas querquedula*, *Gallinago gallinago*.

Turjányok (sekélyvízű, kakás-kutyatejes tavak): *Ortygometra parva*, *porzana* és *pusilla*, *Gallinula chloropus*, *Hydrochelidon nigra et leucoptera*, *Botaurus stellaris*, *Fuligula ferina*, *Emberiza schoeniclus*, *Motacilla flava* (hajószág-járások vannak a közelben), *Calamodius schoenobacnus*.

Mélyvízű és nádas tavak: *Colymbus flaviatilis*, *cristatus* és főleg *nigricollis*, *Fulica atra*, *Rallus aquaticus*, *Platalea leucorodia* (ritka), *Ardea purpurea*, *Calamodius melanopogon*, *Emberiza schoeniclus*, *Aerocephalus arundinaceus*, *Anser anser*, *Anas boschas*, *Fuligula nyroca*, *Ardetta minuta*, *Circus aeruginosus*, *Locustella luscinioides*, *Hydrochelidon nigra*.

Homokos területek: *Oedichenus oedichenus*, *Anthus campestris*, helyenként *Alauda arborea*.

Homokos erdők: *Sylvia*, *Luscinia luscinia*, *Upupa epops*, *Turtur turtur*, *Columba palumbus* (fenyvesben), *Lanius collurio*, *Perdix perdix*, *Corvus frugilegus*, *Cerchneis vespertinus*, *Oriolus oriolus*.

Meg kell jegyezni, hogy ezek a megállapítások még itt-ott hézagosak és javításokra szorulnak, nemesak azért, mert az Alföldnek csak kis részére vonatkoznak, hanem azért is, mert a madárvilág éppen az idén rendkívül szegényes volt a korábbi évekhez képest. Bár mindenütt igen sok volt a víz, s bár a területek nagy része még majdnem teljesen az ősi állapotában van, úgy hogy valószínűleg ideális költőhelyeket nyújthatnának speciális madárviláguknak, a madárállomány távozlás sem akkora, mint a mekkorát a terület elbírta. Az idén a ritkább madárvilág majdnem teljesen kimaradt, s a közönségesebb fajok közül is számosan igen megfogyott számban jöttek vissza.

A gyűjtés eredményén — mely a M. Kir. Ornith. Központban van — ez a sajnálatos körülmény érthetővé is vált, mert hiányoznak a ritkább fajok és azok tojásai, de viszont maga a gyűjtés anyaga arról tanuskodhatik, hogy a vázolt madárszegénység tulajdonképpen csak relatív. Számszerint gyűjtöttem 62 praeparált madarat és 452 darab tojást, de könnyen gyűjthettem volna meg legalább kétszerannyi tojást, ha éppen csak ez a cél

In Brüchen (seichte, mit Binsen und Hundsmilch bestandene Teiche): *Ortygometra parva*, *porzana* und *pusilla*, *Gallinula chloropus*, *Hydrochelidon nigra* und *leucoptera*, *Botaurus stellaris*, *Fuligula ferina*, *Emberiza schoeniclus*, *Motacilla flava* (wenn Viehtriften in der Nähe sind), *Calamodius schoenobacnus*.

In tiefen Rohrteichen: *Colymbus flaviatilis*, *cristatus*, hauptsächlich aber *nigricollis*, *Fulica atra*, *Rallus aquaticus*, *Platalea leucorodia* (selten), *Ardea purpurea*, *Calamodius melanopogon*, *Emberiza schoeniclus*, *Aerocephalus arundinaceus*, *Anser anser*, *Anas boschas*, *Fuligula nyroca*, *Ardetta minuta*, *Circus aeruginosus*, *Locustella luscinioides*, *Hydrochelidon nigra*.

Auf Sandgebieten: *Oedichenus oedichenus*, *Anthus campestris*, stellenweise *Alauda arborea*.

In Sandwäldungen: *Sylvia*, *Luscinia luscinia*, *Upupa epops*, *Turtur turtur*, *Columba palumbus* (im Nadelwald), *Lanius collurio*, *Perdix perdix*, *Corvus frugilegus*, *Cerchneis vespertinus*, *Oriolus oriolus*.

Es muss betont werden, dass diese Ergebnisse noch lückenhaft sind und noch mancher Korrekturen bedürfen, nicht nur weil sich dieselben nur auf einen geringen Teil des Alföld beziehen, sondern auch deshalb, weil die Vogelwelt den früheren Jahren gegenüber gerade heuer ausserordentlich spärlich vertreten war. Obwohl überall sehr viel Wasser vorhanden war und trotzdem sich der grösste Teil der Gebiete fast noch ganz im Urzustande befindet, so dass dieselben ihrer speziellen Vogelwelt wahrhaft ideale Brutplätze bieten könnten, ist der Vogelbestand bei weitem nicht so gross, wie ihn das Gebiet ertragen könnte. Heuer blieb die seltenere Vogelwelt fast ganz aus und kamen auch viele von den gewöhnlichen Arten in stets herabgeminderter Anzahl zurück.

An den Sammlungen — welche sich in der königl. U. O. C. befinden — machte sich dieser bedauerliche Umstand auch fühlbar, indem die selteneren Arten und deren Eier fehlen, doch zeigt das gesammelte Material andererseits auch dahin, dass die geschilderte Vogelarmut in gewissen Beziehungen nur eine relative ist. Es wurden 62 präparierte Vögel und 452 Eier gesammelt, doch hätte ich leicht noch das Doppelte dieser Eiermengen sam-

lebegett volna szemem előtt. Ezt csak annak a jellemzésére hozom föl, hogy jelenlegi relatív madárszegénysége mellett is még igen sok madárnak nyújt fészkelőtanyát a jelzett vidék.

A jelenlegi viszonyok mellett azonban elkerülhetetlenné válik különösen a réti madárvilág lassú fokozatos pusztulása. Egyelőre a ritkább és kényesebb fajok vesznek ki, azután a többire is rákerül a sor. Oka ennek egyrészt a „tikmonyázás“ = bibiezojásszedés, másrészt a vadászati viszonyok rendezetlensége. A bibiezojásszedést a főváros közelsége igen lukratív üzletté fejlesztette, annyira, hogy a helyszínén 50—60 fillért is adnak egy bibiezojásért. Habár az illetékes hatóságok is ellenőrzik már a bibiezojásszedést, mégis legeredményesebben itt a fővárosban lehetne annak gátat vetni az árusítók szigorú megbüntetésével. A kereslet megszűnése lenyomná a esábitó árakat s így okvetlenül csökkenené a mind nagyobb méreteket öltő bibiezojásszedést, a melynek természetesen minden egyéb tarka tojás is áldozatul esik.

A vadászati viszonyok rendezetlensége akként értendő, hogy rendkívül nehéz az orvvadászat ellenőrzése s így a tilalmi időnek a betartása. A kulturából már a legutolsó bojtár is elsajátított annyit, hogy puskája van. A végtelenbe vesző sikon már kilométerekre látja a „gyamús“ alakok közeledését s így lehetetlen a tettenérés. Miután úgyszólván senki se vadászik a saját területén, azért senki se kiméli a vadat s a költés alatt éppen a leginkább beváró anyamadarak pusztulnak. Ilyen viszonyok között tulajdonképpen azon kell csodálkozni, hogy egyáltalában van még számottevő vadállomány ezen a különben ideális területen. Ezeknek a viszonyoknak az orvoslására, sajnos, mit sem lehet tenni, vagy pedig csak oly anyagi áldozatok árán, a melyekkel a területet mind természeti emléket lehetne fenntartani, melyre speciális természetrajzi viszonyai egyenesen praedestinálják is. Az idevágó tárgyalásokat annál inkább is meg lehetne kezdeni, mert a megfelelő terület-komplexum megvétele alig

melni können, wenn es mir daran gelegen gewesen wäre. Ich erwähne dies nur hauptsächlich um zu zeigen, dass dieses Gebiet trotz seiner relativen Vogelarmut auch heute noch sehr vielen Vögeln Brutgelegenheiten bietet.

Unter den heutigen Verhältnissen ist jedoch der allmähliche stetige Ruin besonders der Vogelwelt der Grasflächen unausbleiblich. Vorläufig verschwinden die selteneren und heikleren Arten, später kommt die Reihe auch an die übrigen. Die Ursache ist einerseits im Kiebitzeiersammeln, andererseits in den ungeordneten Jagdverhältnissen zu finden. Das Kiebitzeiersammeln entwickelte sich infolge der Nähe der Hauptstadt zu einer äusserst lukrativen Beschäftigung, so dass hier an Ort und Stelle 50—60 Heller für ein Kiebitzei bezahlt werden. Obwohl jetzt auch schon die betreffenden Behörden dem Kiebitzeiersammeln zu steuern versuchen, könnte man dasselbe hier in der Hauptstadt am erfolgreichsten bekämpfen, nämlich durch das strenge Bestrafen der Händler. Die Abnahme des Begehrs würde die verlockenden Preise herabmindern, und auf diese Weise das stetig in höherem Maasse betriebene Kiebitzeiersammeln, welchem natürlich alle bunten Eier zum Opfer fallen, jedenfalls einschränken.

Die Ungeordnetheit der Jagdverhältnisse ist dergestalt zu verstehen, dass es ausserordentlich schwierig ist der Wilddieberei zu steuern und auf diese Weise die Schonzeit einzuhalten. Von der Kultur hat sich auch schon der letzte Hirtenknabe soviel angeeignet, dass er irgendeine Flinte besitzt. Auf der sich ins Unendliche verlierenden Ebene werden „verdächtige“ Elemente schon von weitem erblickt und ist das „auf frischer Tat ertappen“ ein Ding der Unmöglichkeit. Indem fast niemand auf seinem eigenen Jagdgebiete jagt, so wird auch keine Schonzeit eingehalten und fallen während der Brutzeit gerade die am schwersten abfliegenden Brutweibchen zum Opfer. Unter solchen Verhältnissen ist es wirklich zum Verwundern, dass auf diesem ansonst idealen Gebiete überhaupt noch irgendwelcher Wildbestand verblieben ist. Zur Sanierung dieser Verhältnisse lässt sich leider kaum etwas machen, oder aber nur mit solchen Geldopfern, mittels welchen sich das Gebiet als Naturdenkmal erhalten

igényelne túlmagas költségeket, minthogy a földek művelésre alkalmatlanok.²³

Ezekben vázoltam főbb vonásaiban ezen első, inkább tájékoztató jellegű kiküldetés eredményeit s kérem Igazgató urat, hogy e jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék. Egyben hálás köszönetet mondok a kiküldetésben megnyilvánult bizalomért, melynek tőlem telhetőleg igyekeztem meg is felelni.

liesse, wozu dasselbe durch seine speziellen Naturverhältnisse geradezu prädestiniert ist. Die diesbezüglichen Unterhandlungen könnten um so mehr in Angriff genommen werden, da der Ankauf eines entsprechenden Gebietskomplexes mit Hinsicht auf die Unkultivierbarkeit des Bodens kaum mit allzu grossen Kosten verbunden wäre.

Hiemit hätte ich in grossen Zügen über die Ergebnisse dieser ersten, gewissermassen Orientierungsexkursion berichtet und ersuche ich Herrn Direktor, diesen Bericht zur Kenntnis zu nehmen. Zugleich spreche ich meinen Dank aus für das Vertrauen, welches in der Entsendung zum Ausdruck kam, und welchem ich nach besten Kräften zu entsprechen trachtete.